

8. Исаченко А. В. О возникновении и развитии категории состояния в славянских языках. *Вопросы языкознания*. Москва : Академия наук СССР, 1955. № 6. С. 48–65.
9. Кавера Н. В. Семантична типологія предикатів стану : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : 10.02.01. Київ, 2008. 25 с.
10. Кокора М. Безособові речення в поетичному мовленні В. Симоненка. *Філологічні студії*. 2014. Вип. 5. С. 53–57.
11. Локтев Е. В. Синтаксический статус безлично-генитивных предложений в современном русском языке. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/sintaksicheskiy-status-bezlichno-genitivnyh-predlozheniy-v-sovremennom-russkom-yazyke>
12. Нема. Академічний тлумачний словник української мови. Т 5. С. 333. URL: <http://sum.in.ua/>
13. Односкладні речення. URL: <http://zno.academia.in.ua/mod/book/view.-php?id=1384>
14. Пешковский А.М. Русский синтаксис в научном освещении. Москва, 1938. 451 с.
15. Пянкоська І. В. Слова категорії стану в структурі речень німецької й української мов : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : 10.02.17. Київ, 2009. 20 с.
16. Рабанюк Л. С. Генітивні речення в сучасній українській мові : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : 10.02.01. Івано-Франківськ, 1998. 16 с.
17. Словник іншомовних слів / за ред. О. С. Мельничука. Київ : Головна редакція УРЕ. 1977. 776 с.
18. Шульжук К.Ф. Синтаксис української мови : підручник. Київ : Видавничий центр «Академія», 2004. 408 с.

Олена Козаченко
(*м.Вінниця*)

ОСОБЛИВОСТІ СКЛАДНОПІДРЯДНОГО РЕЧЕННЯ З ПІДРЯДНИМИ АТРИБУТИВНОЇ СЕМАТИКИ

Актуальність теми дослідження обумовлена потребою проаналізувати специфіку функціонування складнопідрядного речення з підрядними атрибутивною семантики. Необхідно відзначити основні ознаки складнопідрядних речень на рівні синтаксичних зв'язків, семантико-синтаксичних відношень, елементарності / неелементарності.

Речення як основна синтаксична одиниця вищого рангу має зумовлену мовною системою синтаксичну форму, яка реалізує особливу категорійну семантику та здійснює передачу інформативного змісту.

Складнопідрядне як один із типів складного речення виокремлюється на основі підрядного зв'язку між його структурними компонентами, а отже, його формально-граматичну структуру створюють підрядні синтаксичні зв'язки і виділювані на їх основі головна й підрядні частини. Підрядний зв'язок, здебільшого, оформлено за допомогою підрядних сполучників або сполучних слів, які репрезентують його найяскравіше.

Вчений М. І. Греч першим зробив першу у русистиці розгорнуту класифікацію складнопідрядних речень у двох аспектах – логічному й граматичному. З граматичного боку, підрядні речення замінювали або іменники, або прикметники, тому й вони поділяються на підрядні іменникові, підрядні прикметникові, підрядні обставинні [3, 231].

Власне-граматичний підхід до аналізу складнопідрядних речень був запропонований П. П. Фортунатовим, що розмежував складнопідрядні речення із сполучними словами і складнопідрядні речення із сполучниками [7, 188–189].

В українській мові, поняття складнопідрядних речень із підрядними означальними було сформовано вже у XVII столітті. За спостереженнями О. С. Мельничука [5, 346], визначена постпозиція предикативних частин атрибутивної семантики та їх приєднання за допомогою нейтральних, інваріантних сполучних елементів *що* та *котрий*.

М. П. Левицький вперше вжив термін «означальні речення». Складнопідрядні речення він називав «сполученими-залежними», а підрядні частини – додатковими. За його словами: «Додаткові, залежні від головного, речення можуть заступати собою яку-небудь частину головного речення: діяльник, вислов, означення, додатки або обставинні слова» [4, 174].

Формально-граматична класифікація складнопідрядних речень спирається на засоби зв'язку їх підрядної й головної частин. Беручи за основу цю ознаку, розрізняють три типи цих речень:

- 1) складнопідрядні речення зі сполучниками (сполучникові);
- 2) складнопідрядні речення зі сполучними словами;
- 3) складнопідрядні речення з розділовою паузою (безсполучникові).

Така класифікація зводить аналіз складнопідрядних речень до аналізу сполучників чи сполучних слів, за допомогою яких поєднуються в одне ціле їх предикативні частини, і зовсім не враховує інших структурних ознак. Однак сполучники самі собою далеко не завжди визначають стосунки між предикативними частинами складнопідрядних речень.

Уперше систему сполучних засобів у складнопідрядних реченнях атрибутивної семантики докладно описано в академічному «Курсі сучасної української літературної мови» за редакцією Л. А. Булаховського.[1, 529–533] Автор розділу про підрядні означальні речення О. Є. Вержбицький виділив чотири їх різновиди:

- 1) речення, що поєднуються з головним за допомогою сполучних слів *який, чий, що, котрий, хто, котрий*;
- 2) речення, що поєднуються з головним за допомогою сполучних слів *де, куди, звідки, коли, як*;
- 3) речення, які поєднуються з головними сполучниками *що, що й, що аж, щоб*;
- 4) речення, які поєднуються з головними порівняльними сполучниками *як, ніби, наче, неначе, мов, немов*.

І. Р. Вихованець вважає, що: «оскільки визначальним елементом структури складнопідрядних речень із валентно зумовленою підрядною частиною є опорне предикативне слово, то класифікація цих речень має будуватися на частининомовній належності опорного слова, його валентному потенціалі і характері семантико-синтаксичних відношень між опорним словом і підрядною частиною» [2, 331].

В українському мовознавстві поширеним сьогодні є й семантичний варіант класифікації складнопідрядних речень, коли до уваги беруть передовсім змістові відношення між їх предикативними частинами. Згідно із цим у класі складнопідрядних речень нерозчленованої структури виділяють речення із підрядними атрибутивною та з'ясувальною семантики.

На думку М. В. Мірченка, підкатегорія атрибутивності підпорядкована надкатегорії предикативності і вказує на ознаку предмета, яку виражає в залежній частині складнопідрядного речення [5, 148]. Саме на такій категоризації Р. О. Христіанінова будує семантико-синтаксичну класифікацію. При цьому дослідниця бере до уваги валентність співвідносного слова в головній частині.

За цими критеріями вона виділяє окремі семантико-структурні класи складнопідрядних речень із прислівними валентно не зумовленими підрядними частинами, серед яких виокремлено ще два підтипи: складнопідрядні речення з присубстантивними підрядними частинами атрибутивною семантики та складнопідрядні речення з придієслівними, приад'єктивними, приадвербіальними підрядними частинами означальною семантики.

Перший тип характерний чіткістю означальною семантики без додаткових конотацій і накладання інших значень, тоді як у другому випадку на атрибутивну семантику підрядної частини можуть нашаровуватися інші змістові відтінки.

Р. О. Христіанінова трактує як особливий структурно-семантичний тип речення, у головній частині яких опорним компонентом виступають займенники – катафоричні складнопідрядні речення [8, 91].

Мовознавець акцентує увагу на вивченні таких речень в українському мовознавстві, зосереджується на класифікаціях прихильників структурно-семантичної класифікації, аналізує розбіжності, які виникають під час

розгляду цього особливого класу підрядних речень. Займенникові слова виступають означенням з неповноцінною семантикою. Доповнення, розкриття цієї семантики – це основна функція займенниково-співвідносних (катафоричних) речень.

Р. Христіанінова поділяє складнопідрядні речення на симетричні та несиметричні:

1) речень симетричної структури, для яких характерна семантична однорідність співвідносних і сполучних слів, а також повне уподібнення семантики підрядної частини значенню опорного співвідносного слова; між опорним словом і підрядною частиною виникає безпосередня кореляція, оскільки зміст займенниково-співвідносного слова підрядна частина розкриває прямо, безпосередньо [8, 147], напр.: *Прокинулася лише тоді, коли в коридорі задеренчав дзвоник* (Анатолій Дімаров);

2) речень асиметричної (несиметричної) структури, у яких такої семантичної однорідності немає, між співвідносним словом і підрядною частиною можлива як безпосередня, так і опосередкована кореляція, позаяк зміст займенниково-співвідносного слова підрядна частина може розкривати через порівняння, уподібнення поєднаних фактів або через прогнозований наслідок [8, 147], напр.: *Йди назустріч їй і так зроби, Щоб тайники ненависті й злости Для святоців любові стали сховом* (Дмитро Павличко).

Комплексна класифікація містить чотири семантико-синтаксичні типи несиметричних речень (адвербіальні, атрибутивні, субстанційні та предикатні).

Таким чином, в українській синтаксичній науці перші дві класифікації складнопідрядних речень (традиційна і формальна) розглядали підрядні атрибутивні речення недостатньо повно. Їх вивчення ґрунтувалося або на спільності синтаксичних функцій членів речення і залежних частин складного речення, або на засобах зв'язку головної та підрядної частин. В результаті граматики, побудована на цих принципах, в першій класифікації занадто перебільшувала паралелізм між визначенням головної та підрядної частини, а друга класифікація нівелювала значущість сполучних слів.

Література

1. Булаховський Л. А. Сполучники і сполучні групи. Вибрані праці. Київ: Наук. думка, 1977. 631 с.
2. Вихованець І. Р. Граматика української мови. Синтаксис. Київ: Либідь, 1993. 365 с.
3. Греч Николай. Практическая русская грамматика. Санкт-Петербург: Воспит.дом, 1827. 376 с.
4. Левицький Мод. Українська граматики для самонавчання. Катеринослав-Лейпціг, 1923.

5. Мельничук О.С. Розвиток структури слов'янського речення. Київ: Наукова думка, 1966. 324 с.
6. Мірченко М.В. Структура синтаксичних категорій. Луцьк: РВВ «Вежа», 2004. 389 с.
7. Фортунатов Ф. Ф. Избранные труды. Т.1. Москва: Учпедгиз, 1956. 450 с.
8. Христіанінова Р. О. Складнопідрядні речення в сучасній українській літературній мові. Київ: Інститут української мови, 2012.

Лариса Колібаба
(м. Київ)

АКТИВНІ МОДЕЛІ ПРЕФІКСАЛЬНИХ ДІЄСЛІВ В УКРАЇНСЬКІЙ ЛІТЕРАТУРНІЙ МОВІ ПОЧАТКУ ХХІ СТОРІЧЧЯ

Наприкінці другого десятиріччя ХХІ ст. у мові публіцистичних та наукових видань спостерігаємо активне вживання дієслів доконаного виду із префіксами з- (с-), за-, у- (в-), від-, про-, ви-, одні з яких є видовими корелятами двовидових дієслів (*заргументувати, зацентувати, зреалізувати, спрезентувати, скодифікувати, згармонізувати, zdeградувати, змонополізувати; заадресувати, заакцентувати, заанонсувати, задебетувати, задекларувати, задемонструвати, закоординувати, запроцентувати; угарантувати, удокументувати, уконституювати, устабілізувати, укомпенсувати, унормувати, упреміювати; відкоментувати, відрекламувати; проанонсувати, прогарантувати, проекспортувати, проінвестувати, прокредитувати; видисциплінувати, виделегувати* тощо), а інші – утворені за їхнім зразком від дієслів недоконаного виду (*скадрувати, склонувати, спрогнозувати, сфедералізувати; закартографувати, запаркувати, зафільмувати; угрунтувати(ся); відксерокопіювати, відсканувати, відформатувати; проплатити і под.*). Напр.: *...усі, у чие життя книги Ліни Васиївни прийшли назавжди, знайшли спосіб заадресувати свої почуття* (газета «Слово Просвіти», 26.03.2018); *Сказане змушує детально заналізувати вже зроблене в плані інтерпретації гідроніма Стривігор* (С. Вербич); *Скрізь – чужинецька держава, національне поневолення і намагання так засимілювати корінне українське населення, щоби в майбутньому воно не завдавало неспокою жодній державі-колонізатору!* (газета «Українська правда», 30.01.2009); *У пропонованій статті автор робить спробу скласифікувати фразеологічні одиниці, ужиті в трилогії В. Нестайка «Тореадори з Васюківки»* (І. Чернявська); *Звести в одну цілісність два хронологічно крайні полюси творчих досвідів Люби Лебідь-Коровай – значить, виявити та сконкретизувати духовно-етичний імператив авторки* (мистецький журнал «Артанія») і под.